

Az erdélyi magyar kisebbség helyzete 1948 és 1989 között a román alkotmányok és egyéb közjogi dokumentumok fényében

ERDÉLY. Miért pont ez a Kárpátok körülvette terület volt oka olyan sok harc-
nak, szemtanúja olyan sok igazságtalanságnak, sírja olyan sok különböző
nemzetiségű lakosának? Közép-Kelet Európa rendkívül furcsa hely, min-
denfajta ízek és szagok keveréke, titokzatos táj; olyan nemzeteknek az otthona,
amelyek a történelem különböző fordulatai következtében arra kényszerültek,
hogy más-más idegen országok határain belül éljenek és fejlődjenek.

A történelem viharainak nyomai ma is láthatók, és jórészt épp ebből fakad
a nemzeti kisebbségek létezésével kapcsolatos problémák sokasága Európának
ebben a részében. Azt, hogy a kisebbséghez való tartozás problémát jelent,
saját tapasztalatunkból tudjuk – vegyük akár nemzetünk helyzetét Lengyelor-
szág feldarabolása idejében, a ránk erőltetett germanizálást vagy russzifikálást,
a lengyel nemzet küzdelmét a túlélésért és saját kultúrájáért. Ez a probléma
ma is észlelhető, annak ellenére, hogy most éppen egy „jobb” Európa részévé
válunk, hiszen nem feledkezhetünk meg a hazánktól a keleti határokkal elvá-
lasztott ukrainai, fehéroroszországi vagy oroszországi lengyel kisebbségről.

Mégis, véleményem szerint Lengyelországban a revízió és a határon túli
lengyelek problémáit soha nem artikulálták olyan egyértelműen és olyan mér-
tékben, mint a magyar kisebbségek kérdését a trianoni békeszerződés után. A te-
rületi revízió ügye Magyarországon még ma is annyira él a köztudatban, hogy
a buszokon Nagy Magyarország térképét ábrázoló matricák jelennek meg, Er-
délyben pedig sokféle lehet „Vesszen Trianon” falfirkákkal találkozni.

Egyfelől, az ilyen feliratok megjelenése teljesen jogos – hiszen számos okot
és érvet sorolhatunk fel könnyűszerrel a magyar revízió mellett. Másrészt vi-
szont ma, a 21. század elején már kérdéses az ilyen, már csaknem fenyegetés
jellegű deklarációk létjogosultsága, amikor elméletileg az összes, magát civili-
zálnak tekintő európai ország elsődleges törekvése az egységes Európa felépí-
tése kellene hogy legyen. E konfliktusban semmilyen formában nem érintett,

elfogulatlan megfigyelőként érdekesnek véltem megvizsgálni az erdélyi magyar-román ellentét megjelenését egyes 20. század második feléből származó jogi dokumentumokban, elsősorban a román alkotmányokban.

Kezdjük elemzésünket az 1948-as román alkotmánnyal. Már az első rész 1. cikkében azt olvassuk, hogy Románia egy egységes, homogén nemzetállam.¹ Ebből egyenesen következik, hogy az országban közösségnek, kollektív jogalany-nak tekintett nemzeti kisebbségek egyszerűen nem léteznek. Az alkotmány 3. része kiemeli továbbá, hogy a Román Népköztársaság összes állampolgára, nemétől, nemzetiségétől, fajától, vallásától vagy iskolai végzettségétől függetlenül a törvény előtt egyenlő;² illetve a 18. cikk azt is hangsúlyozza, hogy minden román állampolgár egyaránt rendelkezik aktív és passzív választójoggal.

A 22. cikk Románia minden állampolgárának biztosítja az oktatáshoz való jogot. Mégis, egyedül a 24. cikk említi és szabályozza a Román Népköztársaság területén élő nemzeti kisebbségek szabad anyanyelvhasználathoz való jogát, igaz, nemcsak az oktatás területén, hanem a közigazgatásban és a közintézmények esetében is.³ Érdemes megemlíteni, hogy a nemzeti kisebbségeket nem a „nemzeti kisebbség” fogalommal jelölik, hanem az alkotmány szerzői egy külön elnevezést alkottak e célból, az „együttélő nemzetiségek” (*naționalitățile conlocuitoare*) fogalmát. Természetesen a „románokkal együtt élő” nemzetiségekről van szó – ebből is látszik tehát, hogy Románia akkoriban is kifejezetten nemzetállamnak deklarálta magát, s hogy a románok nemigen voltak hajlandók elismerni, hogy rajtuk kívül élnek az országban más, saját hagyománnyal és nyelvvél rendelkező nemzeti csoportok is.

Az alkotmány 24. cikke, bár biztosítja a közigazgatásban és a bíróságokon az adott nemzetiség által beszélt nyelv használatát, tartalmaz egy nagyon „ravez” mondatot is. A szöveg szerint, az „együttélő nemzetek”-nek joguk van bármilyen szintű anyanyelvi oktatási intézmények létrehozásához és fenntartásához.⁴ A valóság ezzel szemben sajnos az volt, hogy 1948. augusztusában a Román

---

¹ *Constituția 1948.* Art. 1/Titlul I: „*Republica Populară Română este un Stat popular, unitar și suveran*”

² *Constituția 1948.* 18. cikk: „*Toți cetățenii, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie, grad de cultură, profesiune, inclusiv militari, magistrații și funcționarii publici, au dreptul să aleagă și să fie aleși în toate organele Statului...*”

³ *Constituția 1948.* 22.cikk: „*În Republica Populară Română, toți cetățenii au drept la învățătura.*”

⁴ *Constituția 1948.* 24. cikk: „*În Republica Populară Română se asigură naționalităților conlocuitoare dreptul de folosire a limbii materne și organizarea învățământului de toate gradele în limba maternă. Administrația și justiția, în circumscripțiile locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, vor folosi oral și scris și limba naționalității respective și vor face numiri de funcționari din sânul naționalității respective sau din altă naționalitate, care cunosc limba populației locale. Predarea limbii și literaturii române este obligatorie în școlile de orice grad.*”

Népköztársaságban a területén lévő összes oktatási intézményt államosították, az idegen (azaz: nem román) nyelvű iskolákat, valamint az egyházi alap- és középfokú oktatóhelyek többségét pedig felszámolták. A 24. cikk utolsó mondata továbbá a román nyelv és irodalom oktatását nemcsak az általános iskolákban, de a gimnáziumokban, a főiskolákon és az egyetemeken is kötelezővé tette.

A következő, 1952. szeptember 27-én kihirdetett „sztálinista” alkotmány a romániai nemzetiségeknek többé-kevésbé ugyanolyan jogokat biztosított, mint elődje. A preambulumban a nemzeti kisebbségeknek a többségi román nemzettel való egyenlő jogállását hangsúlyozta. Új elem azonban a területi és igazgatási autonómia biztosítása a Székelyföldön élő magyarság számára, ahol a nemzetiség zárt, nem szórványokban élő népességet alkotott, illetve alkot. A területi változásokról bővebben az alkotmány 18., 19. és 20. cikkében esett szó.

A 18. cikk az ország adminisztratív felosztását vázolta fel, és megnevezte az új közigazgatási egységeket (*regiuni*). Ezek az alábbiak voltak:⁵

1. Arad (Arad)	10. Hunedoara (Vajdahunyad)
2. Bacău (Bakó)	11. Iași
3. Baia Mare (Nagybánya)	12. Oradea (Nagyvárad)
4. Bârlad	13. Pitești
5. București	14. Ploiești
6. Cluj (Kolozsvár)	15. Stalin (Brașov, Brassó)
7. Constanța	16. Suceava
8. Craiova	17. Timișoara (Temesvár)
9. Galați	18. Regiunea Autonomă Maghiară (Magyar Autonóm Tartomány).

A 19. cikk a Magyar Autonóm Tartományt mint a Román Népköztársaság egységes, székely népesség lakta és saját, a helyi lakosság által választott közigazgatási vezetéssel rendelkező, kilenc kisebb területi egységből (*raioane*) álló közigazgatási egységeként határozta meg. A Tartomány közigazgatási központja Marosvásárhely (Târgu-Mureș) lett.⁶

⁵ *Constituția 1952.* 18. cikk: „*Republica Populără Română are următoarea împărțire administrativ-teritorială: Regiunile: Arad, Bacău, Baia Mare, Bârlad, București, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Hunedoara, Iași, Oradea, Pitești, Ploiești, Stalin, Suceava, Timișoara, Regiunea Autonomă Maghiară.*”

⁶ *Constituția 1952.* 19. cikk: „*Regiunea Autonomă Maghiară a Republicii Populare Române este formată din teritoriul locuit de populația compactă maghiară secuiască și are conducere administrativă autonomă, aleasă de populația Regiunii Autonome. Regiunea Autonomă Maghiară cuprinde*

A 20. cikk rendelkezett a Tartomány autonómiájának tartalmi elemeiről. Egyértelművé tette, hogy a Román Népköztársaságban kötelező jogi normák, az országos központi szervek által kibocsátott határozatok és rendelkezések a Magyar Autonóm Tartomány területén is érvényesek.⁷ Nyilvánvaló tehát, hogy a Magyar Autonóm Tartomány csakis névleges autonómiával rendelkezett. A nemzetközi közvéleménnyel összhangban lévő nemzetiségi politika folytatását tetető román vezetők a névlegesen autonóm terület létrehozásában a hasonlóképpen csak névlegesen autonóm szovjet tagköztársaságok mintáját követték. Belpolitikai kontextusban pedig a Tartomány létrehozásának – egy látszólag a magyar nemzeti kisebbség javát szolgáló intézkedésnek – valódi célja a Tartomány területén kívül lévő etnikailag magyar területek nemzetiségi jellegének megsemmisítése volt.

A Tartomány határait úgy határozták meg, hogy az a lehető legkisebb „egységes magyar népesség” által lakott területet foglalja magában. Így esett a választás Székelyföldre. Ugyanez motiválhatta azt is, hogy éppen az ország román–magyar határtól legmesszebb található magyarlakta részét választották ki. A Tartományt körülvevő közigazgatási egységek lakosságát főleg románok képezték, így a Magyar Autonóm Tartomány gyakorlatilag el lett szigetelve a többi magyarlakta területtől. Ráadásul a Tartomány magyar nemzetiségű lakossága az erdélyi magyarság létszámának alig 35 %-át tette ki.⁸ Ugyanakkor a Magyar Autonóm Tartomány területén kívül élő magyar nemzetiségű román állampolgárok olyan alapvető kollektív jogaiktól lettek megfosztva, mint a kétnyelvű utca- és helységnévtáblák használata. Ugyanakkor a román hatóságok jelentősen korlátozták a magyarok szabad anyanyelvhasználathoz való jogát is a helyi közigazgatás területén.

1960. december 24-én egy közigazgatási reform ürügyén a Magyar Autonóm Tartomány határai megváltoztak, mégpedig úgy, hogy az újonnan hozzácsatolt területek (Târnăveni, Luduş, Şarmaş) lakossága majdnem 100%-ban román volt, miközben a színmagyar lakosságú részeket (Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely körüli területeket) csatoltak el. Így a Magyar Autonóm Tartomány elvesztette nemzetiségi jellegét, s azzal együtt autonómiájának maradékait is. Az át-

---

raioanele: Ciuc, Gheorgheni, Odorhei, Reghin, Sângeorgiu de Pădure, Sf. Gheorghe, Târgu-Mureş, Târgu-Secuiesc, Toplița. Centrul administrativ al Regiunii Autonome Maghiare este orașul Târgu-Mureş.”

⁷ *Constituția 1952.* 20. cikk: „*Legile Republicii Populare Române, hotărârile și dispozițiile organelor centrale ale statului sunt obligatorii pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare.*”

⁸ DIÓSZEGI–R. SÜLE, 1990. 66.

szervezés keretében megváltoztatták a Tartomány nevét is, így a Regiunea Autonomă Maghiară-ból Regiunea Mureș – Autonomă Maghiară lett.⁹

A Tartomány közigazgatási átszervezésének következményei a lakosság nemzetiségi arányainak változásában mutatkoztak meg a legjobban:¹⁰

Nemzetiség	1952	1960
Magyarok	77,3 %	62,2 %
Románok	20,1 %	35 %

Az 1952-ös alkotmány érintette még a nemzetiségi jogokat a dokumentum 68. cikkében (6. rész – Capitolul 6: Instanțele judecatorești și procuratura), amely a kisebbségek bíróságokon történő szabad anyanyelv-használati jogát tartalmazta. A cikk, függetlenül attól, hogy a bírósági eljárások a Román Népköztársaságban román nyelven folynak, azokon a területeken, ahol a román nemzet mellett más nemzetiségek is laknak, biztosította az eljárások nemzetiségi nyelven történő lefolytatását. Azoknak a személyeknek, akik nem ismerik a román nyelvet, az alkotmány tolmácsot biztosított, és a nem román nemzetiségű állampolgároknak joguk volt álláspontjuk saját anyanyelvükön való kifejtéséhez.¹¹ Az alkotmány 7. részének 82. cikke (Capitolul 7: Drepturile și datoriile fundamentale ale cetățenilor – Az állampolgárok alapvető jogai és kötelességei) tulajdonképpen megegyezik az 1948-as alkotmány 24. cikkének tartalmával. Az egyetlen komoly különbség az, hogy a nemzetiségek megnevezésére korábban használt kifejezést, a „naționalitățile conlocuitoare”-t („együttélő nemzetek”) itt „minoritățile naționale” („nemzeti kisebbségek”) formula helyettesítette. Nem ismertek arra vonatkozó források, hogy mi lehetett e változásnak az oka, mindenesetre látszólag teljesült a nemzeti kisebbségek kollektív jogalként történő elismerése. Maga az alkotmány kifejezetten utalt arra, hogy a román állam törekszik a kisebbségek számára valamennyi kollektív jogot biztosítani: „A Román Népköztársaságban biztosítjuk a nemzeti kisebbségek számára a szabad anyanyelvhasználathoz való jogot, az anyanyelven történő oktatást minden szinten, továbbá anyanyelvű könyvek, újságok, valamint színházak fennállását. Azokban

⁹ ILLYES, 1982. 114–118.

¹⁰ ILLYES, 1982. 114–118.

¹¹ Constituția 1952. 68.cikk: „În Republica Populară Română, procedura judiciară se face în limba română, asigurându-se în regiunile și raioanele locuite de populație de altă naționalitate decât cea română folosirea limbii materne a acelei populații. Pășilor, care nu vorbesc limba în care se face procedura judiciară, li se asigură posibilitatea de a lua cunoștință, prin traducător, de piesele dosarului, precum și dreptul de a vorbi în instanță și a pune concluziuni în limba maternă.”

a raionokban, ahol a román nemzetiségeken kívül más nemzetiségek is laknak, az összes hivatal és intézmény szóban és írásban is használni fogja e nemzetiségek nyelvét. A hivatalnokok vagy e nemzetiségek sorai közül, vagy pedig azok közül a helyi lakók közül nevezendők ki, akik rendelkeznek az adott kisebbség nyelvének az ismeretével.”¹²

A hivatalos források alapján tehát a román nemzetiségpolitika első pillanásra viszonylag kedvezőnek tűnhet. A gyakorlatban azonban – különösen az 1950-es évek második felében – a román kormány mégis egyre inkább „integrációs” jellegű nemzetiségpolitikát kezdett folytatni.

A romániai magyar kisebbség számára különös jelentőséggel bírtak az 1956-os magyarországi események. A magyarországi rokonaikkal szolidaritásból tüntető erdélyiek „hatására” a Román Kommunista Párt nemzetiségpolitikája egyre inkább Románia lakosságának homogenizálását tűzte ki célul. Csak sejteni lehet, hogy a románok egy hipotetikus, szolidaritásból fakadó erdélyi-magyarországi közös lázadástól tartottak, ami a szemükben egyértelműen Románia szuverenitását veszélyeztette volna. Röviddel az 1956-os forradalom leverése után Erdélyben is megkezdődtek a tömeges bebörtönzések. 1957. januárjában a romániai magyar kisebbség egyes képviselőit revizionista tevékenységgel vádolták. Ezt követően több magyarságellenes, elsősorban a szabad anyanyelvhasználatot illető intézkedés következett, melyek csúcspontja a kolozsvári magyar Bolyai Egyetem és a román Babeş egyetem erőltetett fúziója volt.

A következő alkotmányt már a „Conducator”, azaz Nicolae Ceauşescu kormányzása alatt, 1965. augusztus 21-én fogadta el a Nagy Nemzetgyűlés (*Marea Adunare Națională*). A dokumentum első részében, az ország hivatalos nevének megváltoztatása¹³ mellett új alkotmányos szöveghelyekkel is találkozunk, amelyek kiemelik a Román Szocialista Köztársaság szuverenitását és egységességét, az ország területét pedig sérthetetlenként és – a kisebbségek szempontjából jelentősebb elem – oszthatatlanként határozzák meg. Ezek a szöveghelyek kifejezetten nemzetállami koncepcióra épültek, amely koncepciónak egyik fontos vonása, hogy a „nemzet” és „nemzetiség” fogalmak között nem tesz számottevő különbséget. Továbbá ezen elképzelés szerint egy adott államhoz csak egy konkrét, többségben lévő, mondhatnánk „domináns” nemzet tartozik. Elméletben ez a koncepció logikailag igényesen kimunkált, a gyakorlatban viszont

¹² *Constituția 1952.* 82. cikk: „În Republica Populară Română se asigură minorităților naționale folosirea liberă a limbii materne, învățământul de toate gradele în limba maternă, cârți, ziare și teatre în limba maternă. În raioanele locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, toate organele și instituțiile vor folosi oral și scris și limba naționalităților respective și vor face numiri de funcționari din rândul naționalităților respective sau al altor localnici care cunosc limba și felul de trăi al populației locale.”

¹³ Román Népköztársaságból Románia Szocialista Köztársaságra

kevés tényleges nemzetállam létezik; e meghatározása a nemzetnek kevésbé ültethető át a gyakorlatba Kelet-Közép-Európában, ahol a nemzetállami koncepció túlerőltetése többször is szélsőséges nacionalizmusba csapott át a történelemben. A 20. században ráadásul már kevésbé progresszívnek tekinthető nacionalizmus, mint köztudott, többször fordult éppen a faji, vallási, vagy – mint a romániai magyarság esetében is – nemzeti kisebbségek ellen. Bár extrém túlkapásnak tekinthető, de az etnikailag homogén nemzetállam elmélete implicálta a többségtől különböző nemzetiségek sorai közé tartozó egyének megsemmisítését (erre példák lehetnek akár Hitler tevékenysége a II. világháború alatt, akár korábban az örmény genocídium, de akár a 90-es évek délszláv vagy kaukázusi eseményei is), vagy pedig kevésbé drasztikus formában a kisebbségek kényszerasszimilációját, amelyet pl. a szovjetek alkalmaztak a II. világháború után a moldovai románokkal szemben igen sikeresen.

Mindezek fényében megkérdőjelezhető az alkotmány 17. cikkének relevanciája, amely ugyanolyan jogokat kívánt biztosítani az élet különböző területein Románia összes állampolgárának nemzetiségtől, fajtól, nemtől és vallástól függetlenül.¹⁴ Ráadásul tartalma elméletileg is könnyen cáfolható, hiszen ha a román nemzetiségű állampolgároknak anyanyelvű rádiót biztosítanak, a szubsztantív egyenlőség fogalma szerint az volna logikus, ha a magyar vagy a német kisebbségnek is természetesen anyanyelvű, magyar vagy német rádiót hoznának létre, hiszen csak így lenne megvalósítható a 17. cikkben megfogalmazott diszkriminációmentesség.

Bár az alkotmány I. része Romániát homogén nemzetállamként határozza meg, ennek még a dokumentumon belül ellentmond a 22. cikk, amely mégis elismeri, hogy az ország területén a románok mellett élnek más nemzetiségek is. Ugyanakkor a 22. cikk – az 1948-as alkotmány mintájára – ismét nem nemzeti kisebbségeknek, hanem együttélő nemzetiségeknek (*naționalități conlocuitoare*) nevezi ezeket a csoportokat, ami igen kényelmes helyzetet biztosított a kormány számára, hiszen ezzel az együttélés szellemében fogalmilag alátámaszthatta a nemzetiségek megfosztását kollektív jogaiktól.

Az említett 22. cikk a Román Szocialista Köztársaság területén élő nemzetiségek számára szabad anyanyelvhasználatot, anyanyelvű könyveket, újságokat, színházakat, valamint minden szinten anyanyelven történő oktatást biztosított.

---

¹⁴ *Constituția 1965*. 17. cikk: „*Cetățenii Republicii Socialiste Româniă, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex sau religie, sînt egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale. Statul garantează egalitatea în drepturi a cetățenilor. Nici o îngrădire a acestor drepturi și nici o deosebire în exercitarea lor pe temeiul naționalității, rasei, sexului sau religiei nu sînt îngăduite. Orice manifestare avînd ca scop stabilirea unor asemenea îngrădiri, propaganda naționalist-șovină, ațîțarea urii de rasă sau naționale, sînt pedepsite prin lege.*”

Továbbá azokon a területeken, ahol a románok mellett más nemzetiségek is éltek, biztosították a hivatalokban és közintézményekben az adott kisebbség nyelvének használatát is, úgy szóban, mint írásban.

Elméletileg mondhatnánk tehát, hogy a Román Szocialista Köztársaság a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára még több jogot és szabadságot biztosított, mint a román nemzetiségűek számára. Mindeközben azonban figyelembe kell vennünk, hogy a „kollektív jogok” fogalma nemcsak az egyének, hanem kvázi egész közösségek, társadalmak egyenlőségét foglalja magában. Ezalatt azt értem, hogy a kollektív jogok által valósulhat meg igazán a többségi és a kisebbségi nemzet egyenlősége, hiszen csak e jogok által láthat el a kisebbségi közösség is olyan, társadalomra jellemző funkciókat, amelyek ennek hiányában csak a többségi közösségnek adatnak meg. Azonban egyetlen 20. századi román alkotmány szerint sem voltak méltók sem az erdélyi magyarok, sem bármelyik más, Románia területén élő nemzetiség arra, hogy kollektív entitásként, kvázi önálló társadalomként, nemzetiségként ismerjék el őket. Az alkotmányok szerint a nemzeti csoportok nem nemzeti kisebbségek, hanem pusztán nem román származású román állampolgárok összességei, kollektív minőség nélkül. Fel kell tennünk tehát a kérdést, hogy van-e ennek az álláspontnak igazságtartalma.

Francesco Capotorti¹⁵ szerint kisebbségnek olyan csoportot tekinthetünk, amely számaránya tekintetében kisebb, mint az adott ország lakosságának többsége, nincs domináns pozícióban, és amelynek tagjait a közös kultúra, hagyomány, vallás vagy nyelv tartja össze, illetve a többségtől ez különbözteti meg őket. Mindez megvalósul a romániai magyarok esetében. Ugyanakkor a román állam mégsem ismerte el őket kisebbségnek, ami legjobban az e nemzeti csoport megnevezésére használt „együttélő nemzetiségek” kifejezésben mutatkozik meg.

Természetesen azért sem kerülhetett sor Erdély esetében egy tényleges területi autonómia létrehozására, mert a román hatóságok folytonosan veszélyeztetve látták az ország területi egységét, még a csak felszínes, de valóban létező autonóm formák, így a Magyar Autonóm Tartomány által is. És mivel a román vezetők nem tartottak elképzelhetetlennek olyan konfliktusokat és polgárháborús helyzeteket, amelyek veszélyeztethették volna az állam területi integritását, így azoktól az alkotmányban biztosított egyéni jogaiktól is megfosztották a magyar kisebbség tagjait, melyek nem tartoztak a kisebbségi jogok

---

¹⁵ Francesco Capotorti az ENSZ *special rapporteur*-e volt. Az általa készített 1978-as jelentés által tartalmazott Capotorti-definíció ma is a legszéleskörűbben használt meghatározása a nemzeti kisebbségeknek. Lásd. CAPOTORTI, 1979.

közé, függetlenül attól, hogy a csoport maga a kollektív jogok tekintetében már amúgy is jogfosztott volt. Szabadjon ugyanakkor megjegyezni, hogy az 1945 és 1989 közötti időszakban Kelet-Közép-Európában az egyéni emberi jogok megsértése szinte minden országban – hol kisebb hol nagyobb mértékben – mindennapos volt.

A következő dokumentum, amely vizsgálatunk tárgyát képezi, az 1968-as román közigazgatási reformhoz kötődik. E reform legfontosabb következménye a romániai magyar kisebbség számára a Magyar Autonóm Tartomány végleges megszüntetése volt. A folyamat szinte már hagyományos módon az egyenlőség jelszavával zajlott. Ceaușescu szerint a reform célja a területi egységek (*judet*) között fennálló különbségek felszámolása volt, azzal a szándékkal, hogy Románia összes állampolgárának ugyanolyan esélyei legyenek az élet minden területén. A reform valódi célkitűzése azonban a magyar kisebbség további asszimilálása volt. Ceaușescu ugyanis a korábbi hatalmi elit tagjainál is jobban ragaszkodott a homogén nemzetállam víziójához, ám elsősorban a székelyföldi magyarság kohéziójában látott veszélyt Románia területi integritása szempontjából.

Az addigi háromfokozatú közigazgatási rendszer helyett új, kétfokozatú rendszert vezettek be. Eszerint az addig létező 16 felsőszintű, nagy területi egység (*regiune*) helyett 39 „megye” (*judet*) jött létre. Ceaușescu szerint az új területi egységek kijelölésénél olyan tényezőket kellett volna figyelembe venni, mint földrajzi elhelyezkedésük, szocio-ökonómiai körülményeik, a lakosság nemzetiség szerinti megoszlása, illetve a hagyományos kulturális kapcsolatok. Ugyanakkor a pártvezér megígérte, hogy a létrehozandó új helyi közigazgatási egységekben lesz lehetőség az alkotmányban szereplő szabad anyanyelvhasználati jog gyakorlására a hivatalokban, az iskolákban és a kulturális intézményekben.

Ceaușescu következő lépése is hasonlóan „magyaraltató” jellegű volt, melynek keretében sor került Gere Mihály és Fazekas János magyar nemzetiségű párttagok előléptetésére, párton belüli pozícióik nagyarányú javítására. Az államvezető úgy vélte, hogy ez nyugtató hatással lesz a – ha csak névleg is, hiszen a korábbi autonómia is csak névlegesnek tekinthető – autonómiájuktól megfosztott magyarokra. S valóban, Fazekas első intézkedései között egy új, hatalmas, színmagyar területekből álló régió létrehozásának terve látott napvilágot. A tervet természetesen nem hagyta jóvá a területi reformért felelős pártbizottság, helyette azt javasolták, hogy néhány magyarlakta megyét kellene külön létrehozni. E „kompromisszum” következtében a tervezett 35 megye mellett még 4 született meg a Román Szocialista Köztársaság területén, ám a magyarok csak kettőben – Harghita és Covasna megyékben – voltak többségben. Ugyan-

akkor az új területi felosztás lehetetlenné tette a továbbiakban a különböző magyarlakta területek között a kapcsolatok szoros ápolását, s így csökkentette az autonómiáért való küzdelem további lehetőségeit.¹⁶

Azt, hogy a valóság milyen messze esett az alkotmányok deklarációtól, az élet szinte minden területén könnyűszerrel meg lehetett figyelni. Először is vegyük szemügyre azt, ami egy adott nemzeti kisebbség első, legszembetűnőbb jellegzetessége, nevezetesen a nyelvet. Egy nyelv használatának visszaszorítására az egyik legismertebb és leghatásosabb módszer nagyon régóta oktatásának korlátozása. Ceaușescu homogén nemzetállam létrehozására törekvő politikájának keretében különösen nagy erőfeszítéseket tett, hogy nyelvileg egységessé tegye a Román Szocialista Köztársaságot. A kereszt- és vezetéknevek románosítása csak a nyitánya volt a későbbi represszióknak, de nem ritka, hogy valaki még a mai napig is az annak idején románosított nevét használja. Így Ákosból Acaci, Tiborból Tiberiu, Péterből pedig Petru lett, a fonetikusán átírt magyar vezetéknevekről (pl. Naghi, Vereș) nem is beszélve.

Az 1965/66-os tanévben Romániában iskolareformot hajtottak végre. Ettől kezdve az általános iskola (*școală generală*) 4 évig tartott. Utána jött a négyéves gimnázium (*gimnasiu*), majd a – szintén négyéves – középiskola (*liceu*). Bár a reform elméletileg csak az oktatási folyamatot, s nem a tanterveket érintette, ez volt az első lépés a magyar tannyelvű iskolák megszüntetéséhez.

1966. júliusában tárgyalta a Nagy Nemzetgyűlés a speciális szaklíceumok létrehozásának kérdését. Az ülések során viszont nem említették az anyanyelvű iskolák létrehozásának lehetőségét a nemzeti kisebbségek számára. A Miniszteri Bizottság határozatához mellékelte listáján az 1966/67-es tanévben induló középiskolák közt egy magyar tannyelvű oktatási intézmény sem szerepelt. Másfelől azonban a párt nem tartotta helytelennek a volt magyar iskolák épületeinek felhasználását saját céljaira – így például a korábbi magyar piarista gimnázium épületébe egy román tannyelvű pedagógiai líceum költözött be.¹⁷ A 20. század 60-as éveinek végére egész Romániában nem volt már egyetlen magyar tannyelvű főiskola sem.

Könnyen megfigyelhető, hogy a román iskolareform ellentétben állt az 1965-ös alkotmány 22. cikkével, amelyben – természetesen nem a nemzeti kisebbségeknek, hanem az „együttélő nemzetiségeknek” – az állam minden szinten anyanyelvű oktatást biztosított.

---

¹⁶ Scântea, 1968. „*Expunerea tovărășului Nicolae Ceaușescu cu privire la îmbunătățirea organizării administrative a teritoriului Republicii Socialiste România: »...comisia a ajuns la concluzia că este necesar să se mai înființeze încă patru județe față de 35 prevăzute inițial...«*

¹⁷ DIÓSZEGI–R. SÜLE, 1990. 81–82.

A 80-as években megkezdődött az iskolai igazgatóságok szisztematikus kicserélése is. Évről évre csökkent a magyar származású iskolai igazgatók száma, 1984-ben pedig azokban a megyékben, ahol a magyarok többséget alkottak (Haghita és Covasna) a tanfelügyelői posztok is teljesen „román kézbe kerültek.” Ez nemcsak az 1969-es oktatási törvény (1969/6.tv., II. rész) rendelkezéseinek mondott ellent (a törvény szerint az „együttélő nemzetiségek” iskoláiban csak olyan személyek jogosultak munkára, akik ismerik az adott nemzetiség nyelvét),¹⁸ de magának az alkotmánynak is. Idézzük fel ismét a 22. cikk tartalmát, amely nagyon pontosan megfogalmazza, hogy az adott nemzetiség által lakott területeken valamennyi hivatalban és intézményben csak e nemzetiségből származó vagy e nemzetiség nyelvét és életmódját ismerő személyek dolgozhatnak.¹⁹ Minden intézményben, tehát kétségtelenül az iskolákban is! Végezetül pedig mindamellett, hogy a kormány intézkedéseinek következtében egymás után szűntek meg a magyar iskolák, azokban, amelyek megmaradtak, román nyelvű osztályokat kezdtek indítani, amelyekbe pedig – legalábbis Székelyföldön – főleg magyarok jártak, mivel román diákok egyszerűen nem voltak kellő számban. Később a felsőoktatásban bevezették az ún. numerus clausust, amelynek keretében pontosan megszabták, hány nemzetiségi hallgatót volt szabad felvenni az érintett intézményekbe. Összefoglalva tehát azt mondhatjuk, hogy a rezsím minden elérhető módszerrel először korlátozni kívánta, idővel pedig véglegesen meg akarta szüntetni a magyar nyelvű oktatást Romániában.

A magyar tannyelvű iskolák kérdését magától értetődő okokból 1989. december 25-ig nem lehetett közéleti vita tárgyává tenni, vagy másképp nyilvánosan szóba hozni. A 90-es évek elejétől viszont rendszeresen írtak a napilapok az iskolák problémájáról. A *Hargita Népe* egyik cikkében a következőt olvashatjuk: „A megdöntött rendszer nemzetiségi politikájának nem titkolt célja volt a hazai nemzetiségek teljes beolvasztása. [...] Az elnemzetlenítő politikának [...] hatásos eszköze volt [...] az anyanyelvű oktatás kizorítása az iskolákból.”²⁰

Ceaușescu diktaturájának utolsó 5 évében kötelező lett a szülői értekezletek és a tanszéki értekezletek román nyelven való lefolytatása is. Ennek tragikomikumát talán egy szemtanú vallomása illusztrálja a legjobban: „*cine sunt ăștia, kik ezek a szakállasok, magyar költők, írók, Jókai, Petőfi Sándor, mondta Gitta, áá, iredentul Petőfi, azonnal levenni őket és minden magyar felíratot (...) lecsavartatta a tanári szoba ajtajáról a kétnyelvű táblát (...) ezt is, most rögtön, állt meg az órarend előtt, mi csak álltunk és néztük, hogyan szedegette le Sanyika, a mindenes, kalapáccsal*

¹⁸ DIÓSZEGI–R. SÜLE, 1990. 85.

¹⁹ *Konstytucja*, 1978.

²⁰ GÁLFALVI, 1990.

és harapófogókkal a faragott magyar betűket a tábláról, egymás után potyogtak le a földre a betűk, s ő vigyorgott, de nem sokáig, mert a festett táblán fehéren világitott a betűk helye ÓRAREND, lefesteni, holnapra eltüntetni (...) és mi csak álltunk és néztük, hogy tűnt el az utolsó magyar betű a tábláról és hallgattunk, aša da, aša da, ez igen, ismételtette elégedetten (...)”²¹

Péntek János szerint a múlt század 80-as éveiben a romániai magyar iskolákban 3–4 ezer magyarul nem beszélő tanár tanított, azok közül pedig, akik most is oktatnak [a könyv, amelyből az adatok származnak 2004-ben jelent meg] jó néhány ezren román nyelven végezték el annak idején egyetemi tanulmányukat, így többségükben ezen a nyelven szeretnek tanítani.²²

Végezetül még egy idézetet szeretnék kiemelni Gálfalvi Sándornak egy *Hargita Népe*-ben megjelentetett cikkéből: „Tudjuk, hogy az állam nyelvének megtanulása minden polgárnak kötelessége, és nemcsak tudjuk, hanem erőfeszítéseket is teszünk érte. Csakhogy ezt nem az anyanyelvünk feláldozása árán akarjuk elérni, mert [...] az anyanyelvünk a mi számunkra is legalább annyira szent, mint a románok számára a saját anyanyelvük.”²³ Ezek a szavak, függetlenül attól, hogy már a kommunista rezsim leverése után születtek, tökéletesen összegzik a romániai magyar kisebbség törekvését saját identitásának, valamint a nemzeti öntudat egyik legfontosabb hordozójának, az anyanyelvnek védelmére.

Mint már említettem, a nemzeti kisebbségeket a domináns nemzettől a saját nyelv és kultúra különbözteti meg, ezek pedig legjobban az adott kisebbséghez tartozó szerzők irodalmi alkotásaiban mutatkoznak meg. Ceaușescu, bár műveltsége igencsak megkérdőjelezhető, tisztában volt azzal, hogy minden nemzet kultúrájában – így az erdélyi magyarságéban is – kiemelkedő szerepet játszik az írott szó. Tudta azt is, hogy a szónak milyen hatalmas ereje van; nem véletlen, hogy a román propaganda-apparátus Közép-Kelet-Európában az egyik leghatalmasabb, legsikeresebb és legbefolyásosabb volt.

Még 1948-ban államosították az összes, idegen nyelvű könyvek kiadásával is foglalkozó román kiadót. Ez természetesen a magyar nyelvű könyvek kiadásának csökkenését is eredményezte. A helyzet rövid időre javult az 1969 és 1970 közötti időszakban, amikor kifejezetten a nemzeti kisebbségek számára létrehozták a Kriterion kiadót, továbbá decentralizálták az egész kiadói rendszert, ami lehetővé tette az e folyamat következtében keletkezett 19 új kiadónak, hogy könyveit a nemzeti kisebbségek nyelvén is publikálhassa. A Kriterion mellett a kolozsvári Dacia, a bukaresti Ion Creangă, Albatros és Eminescu, va-

²¹ PAPP KINCSES, 2002. 11–12.

²² PÉNTÉK, 2004. 100.

²³ GÁLFALVI, 1990.

lamint a temesvári Facla kiadó is foglalkozott kisebbségi nyelvű könyvek kiadásával. Mindemellett érdemes megemlíteni a Tanügyi és Pedagógiai Kiadót is, amely nemcsak a nemzeti kisebbségek nyelvén adott ki könyveket,²⁴ hanem módszertani kézikönyveket is publikált a már oktató tanárok számára.

Sajnos ez a viszonylagos szabadság nem tartott sokáig. 1983-ban az említett Pedagógiai Kiadónak már csak iskolai tankönyveket volt szabad kiadnia, 1987 júliusában pedig elbocsátották a szerkesztőségéből az összes magyar nemzeti-ségű alkalmazottat. Ez tulajdonképpen a romániai magyar nyelvű tanügyi és pedagógiai kiadók végét jelentette. 1984-ben ugyanígy elbántak a politológiai jellegű kiadványokra specializálódó Politikai Könyvkiadóval is. Két évvel később a Facla, az Eminescu, a Minerva és a Cres kiadónak is megtiltották a magyar nyelvű szövegek publikálását, míg az ifjúsági irodalmat kiadó Ion Creangă és Albatros kiadványainak számát az 1970-ben megjelent kiadványok számához képest jelentősen csökkentették.²⁵ Néhány ún. feketelistára került magyar író (pl. Sütő András vagy Kós Károly) műveit nem volt szabad kiadni, továbbá leállították néhány magyar nyelvű könyvsorozat (*Népismereti Dolgozatok, Forrás, Fehér Könyvek*) kiadását is, míg a Kriterion kiadót a román nacionalizmust propagáló Ștefan Pascu vagy Ilie Ceaușescu könyveinek megjelentetésére kötelezték. E politika következtében az 1989-ben kiadott magyar nyelvű kiadványok száma alig 15%-a volt az 1979 és 1989 közötti időszakban megjelentett magyar kiadványok évi átlagának.

A sajtó helyzete sem volt jobb. Tulajdonképpen léteztek magyar nyelvű újságok, de csak azzal az általános feltétellel, hogy rovataikban semmiféle rezsimellenes írást nem tartalmazhattak. Ezen ok miatt, úgy vélem, elégséges néhány újságcím felsorolása. Létezett az 1948-ban született, 1953-ban *Romániai Magyar Szó*ból *Előrére* átkeresztelt országos napilap, a kulturális jellegű, 1970-től megjelenő *A Hét*, továbbá az *Igaz Szó*, a *Művelődés*, a *Korunk*, a *Tanügyi Újság*, a Kolozsvárott évente kétszer megjelenő *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, valamint regionális napilapok, mint pl. a *Hargita*, végezetül pedig bizonyos szakfolyóiratok, amelyek közé a *Könyvtári Szemle*, az *Orvosi Szemle*, vagy a *Thália* is tartozott.²⁶

Idővel a magyar nyelvű újságok rovatain is egyre inkább kezdett érződni a román propaganda hatása. A lapok már csak Ceaușescu személyéről és feleségének, Elenának „tudományos sikereiről” írtak, annak ellenére, hogy ő annak

²⁴ 1975-ben 227, 1976-ban 345, 1977-ben pedig sajnos már csak 182 kiadványt jelentettek meg.

²⁵ A Ion Creangă 1970-ben 28 kötetet, 1986-ban pedig csak 11 kötetet adott ki, míg az Albatros a fenti időpontokban 8 és 2 könyvet jelentetett meg

²⁶ DIÓSZEGI-R. SÜLE, 1990. 98–100. és VOGEL, 2001. 188–190.

idején az általános iskolát is csak nagy nehezen tudta elvégezni. 1984-ben csökkentették a magyar nyelvű lapok példányszámát, némely folyóirat pedig egyszerűen eltűnt, mint például a *Könyvtári Szemle* vagy a *Thália*. Végezetül a Conducator rémuralmának utolsó éveiben a helységnevek is csak román változatukban jelenhettek meg a magyar lapokban. Ebből természetesen a magyar nyelv struktúrájából fakadó grammatikai jellegű problémák adódtak. Ahogy Papp Kincses Emese írja: „... akkor már érvényben volt az a rendelet, hogy a városok és a falvak neveit csak románul volt szabad használni, azon tanakodtunk Bálint Andrással, hogy a helyi magyar lapban úgy kell-e írni, hogy Miercurea-Ciuccon vagy Miercurea-Ciucban.”²⁷

A nemzeti kisebbségek saját nyelvű publicisztikához vagy irodalomhoz való joga, melyet az 1965-ös román alkotmány 22. cikke garantált, túlmutat a romániai magyar nyelvű kiadók létezésének és működésének kérdésén. Mivel széles körben ismert volt, hogy ezeknél a kiadóknál csak korlátozott számú magyar nyelvű kiadvány jelenhetett meg, a romániai magyarok igyekeztek minél több Magyarországon megjelent könyvet bevinni az országba.

Hivatalosan Magyarország törekedett a romániai magyar könyvkiadás támogatására. Egyrészt a magyarországi kiadók könyveket rendeltek meg romániai magyar kiadóktól, hogy ezáltal jövedelmet biztosítsanak a számukra. Az utóbbiak pedig Magyarországon megjelent klasszikusokat, kortárs magyar irodalmat, lexikonokat, szótárakat és tudományos jellegű kiadványokat importáltak. Mégis, a múlt század 70-es éveitől kezdve a Magyarországról behozott kötetek száma rendszeresen csökkent, a 80-as évek végére pedig majdnem a nullára esett vissza.

A könyvkiadás fokozatos korlátozásának természetesen az lett a következménye, hogy egyre több könyvet igyekeztek behozni Magyarországról. Ennek két lehetséges útja volt – a hivatalos, vagyis az államközi szinten kötött csere-szerződések alapján, ami azonban nagymértékben értéktelen kiadványokat érintett, illetve a titkos, amely tulajdonképpen csempészetnek nevezhető és az illegális publikációk határon való átjuttatását jelentette. Utóbbi tevékenység nagy veszéllyel járt. Akinél a román határőrök magyar könyveket találtak, az börtönbe is kerülhetett. Mindent elkoboztak, még a gyerekkönyveket is. „...ezért küldik vissza százával – egy *Ludas Matyi* miatt is – a magyar állampolgárokat...” – írja Sütő András.²⁸ Papp Kincses Emese pedig úgy emlékezik vissza azokra az időkre: „*Te is loptál nekünk könyvet, újságot a hátizsákod aljába rejtve, ezeket aztán*

---

²⁷ PAPP KINCSES, 2002. 11.

²⁸ SÜTŐ, 1990. 19.

kézről-kézre adtuk, jobban örülnék a könyveknek, mint a rúd szaláminak, amit hoztál, pedig akkor már üresek voltak az üzletek.”²⁹

Még egy, könyvkiadással és általában a könyvekkel kapcsolatos problémát szeretnék megemlíteni: a könyvtárak és a levéltárak ügyét. 1974-ben egy, az országos kulturális örökségről szóló törvényre³⁰ épülő dekrétum³¹ által mindenkit arra kötelezték, hogy az esetleg birtokában lévő, az elmúlt ezredév alatt a mai Románia területén keletkezett különleges értékű irodalmi műveket és kéziratokat hat hónapon belül nyújtsa át az állami szerveknek a nemzeti kulturális örökség ápolása, továbbá az érintett kultúrkincsek megfelelő körülmények között történő tárolása céljából. Az állam által így „elrabolt” dokumentumok többségét tulajdonosaiknak soha nem sikerült visszaszerezniük, a kéziratokat kutatni óhajtó szakértőknek pedig külön engedélyt kellett kérniük, amit gyakorlatilag majdnem mindig elutasítottak. Mivel pedig Románia kulturális örökségének jelentős részét az Erdély területén keletkezett, különböző nyelvű kéziratok alkotják, az említett dekrétum lehetetlenné tette az erdélyi magyar kisebbség számára saját történelmének tanulmányozását is.

A szabad anyanyelvhasználat témakörét érintve érdemes pár szót szentelni a romániai magyar nyelvű tömegtájékoztató helyzetének is. Kutatásaim során arra az eredményre jutottam, hogy a magyar rádió és televízió működésében komolyabb problémák csak az 1980-as évek második felében kezdtek megjelenni. 1985-ben központi utasításra felszámolták a vidéki rádióműsorokat, és ezáltal természetesen a magyar adásokat is. Hasonlóképpen szüntették meg a magyar televízióműsorokat is. Ezen adások sugárzási ideje korábban átmene-tileg még a napi 5 óra hosszúságot is elérte, ugyanakkor azonban 1985-ben véglegesen megszűntek.³² Ez látszólag nagyon komoly visszalépésnek tűnik, ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy a román rádió és televízió csak cenzúrázott, a kommunista ideológiával összhangban lévő adásokat közvetíthetett. Vegyük példának a *Hargita* napilapban 1986-ban és 1989-ben közölt magyar nyelvű tévéműsort:

Az 1986. évi műsor: 20.00 Híradó; 20.20 Jugoszláviai útiképek; 20.30 A történelem az emlékművekben; 20.55 Egy hősi kor jelei; 21.25 A Rádiótelevízió meghívottjai; 21.50 Híradó³³

---

²⁹ PAPP KINCSES, 2002. 9.

³⁰ *Legea*, 1974.

³¹ Decretul nr. 206/1974, Buletinul Oficial, 1974.10.31.

³² DIÓSZEGI-R. SÜLE, 1990. 98–100. és VOGEL 2001, 189. Továbbá www.greekhelsinki.gr/english/reports/CEDIME-Reports-Minorities-in-Romania.html

³³ *Hargita*, 1986.

Az 1989. évi műsor: 19.00 Híradó; 19.25 Nicolae Ceaușescu elvtárs tézisei és orientációi – forradalmi munka és akcióprogram; 19.45 Románia a nagyvilágban – Nicolae Ceaușescu elnök: A leszerelés és a béke – az új politikai gondolkodás lényeges összetevői a világ nemzetei alapvető érdekeinek szolgálatában; 20.05 A gyermekek megéneklék a hazát és a pártot; 20.25 Oktatás – kutatás – termelés a Nicolae Ceaușescu korszakban; 20.45 Nemzetünk fiatalságáért és életerejéért; 21.00 Kapuk – dokumentumfilm; 21.10 Világegyetem, anyag, élet; 21.35 Szimfonikus táncok a Rádiótelevízió szimfonikus zenekarának tolmácsolásában; 21.50 Híradó.³⁴

Amint látjuk, egyik műsorban sem szerepelnek magyar nyelvű adások, a sugárzott műsorok pedig elsősorban a „Conducator” személyi kultuszának fenntartására és növelésére koncentráltak. Egész más volt viszont a helyzet a határ menti kb. 100 km széles sávban, ahol fogni lehetett a magyarországi tévé- és rádióműsorokat. Itt a hatóságok az antennák önkényes leszerelésével próbálták lehetetlenné tenni az ott lakó magyarság hozzáférését az anyanyelvű adásokhoz.³⁵

A román kommunista rezsim által folytatott erőszakos asszimiláció eszközei között a korábban említett, oktatással kapcsolatos módszereken kívül még kétőt említhetünk. Az egyik a románság magyar lakta vidékekre való áttelepítése, és az eredetileg ott lakó magyarság kitelepítése volt. Az erdélyi magyarokat Ceaușescu előszeretettel telepítette az ország észak-keleti részében fekvő Moldvába. Elképzelése szerint e folyamat várható eredménye a magyarok román-ságba való beolvadása lett volna. Ceaușescu egyik legnagyobb félelme Erdély Romániától való elszakítása volt, ezért is igyekezett az ottani lakossági arányokat megváltoztatni. Jogilag úgy oldotta meg a helyzetet, hogy a magyar nemzetiségű végzett egyetemistákat szinte kizárólag románok lakta területekre, Moldvába vagy Dobrudzsába helyeztette át a hivatalos munkaparancs intézményének segítségével, az Erdélybe betelepített románoknak pedig lakást és anyagi támogatást is biztosított. Az áttelepítések következtében az 1956 és 1977 közötti időszakban a városi lakosság soraiban a magyarok számaránya 32%-ról 23%-ra csökkent. Csak az 1967 és 1977 közötti évtizedben Erdélyben kb. félmillió „regáti” román telepedett le. Ez a migráció főleg az ún. zárt városokat (*orașe închise*) érintette, mivel ezekben a magyaroknak különleges engedélyre volt szükségük a letelepedéshez, ezt az engedélyt azonban gyakorlatilag nem lehetett megszerezni. Ily módon csak az 1989-es év folyamán tízezer román

---

³⁴ Hargita, 1989.

³⁵ DIÓSZEGI-R. SÜLE, 1990. 100.

költözött a kétszázötvenezres Kolozsvárra.³⁶ A magyarok erőltetett áttelepítéséről így ír Sütő András: „A mi mindennapi rettegéseinket add meg nekünk ma, mivel nem tudhatjuk, hogy [...] helyeink magyar megnevezésének betiltása után mikor tiltják be a földrajznevek anyanyelvi használatát is? [...] hogy az új, statáriális törvény alapján hány Moldvába kihelyezett magyar értelmiségi veszt el jogát ahhoz, hogy erdélyi szülővárosába valaha is visszaköltözhessen?”³⁷

Mindezek után még egy folyamatra, a Romániában az 1980-as évek második felében zajló ún. falurombolásra szeretném felhívni az olvasó figyelmét. Személyes benyomásaim alapján ezt a politikai törekvést Magyarországon kifejezetten a romániai magyarság ellen irányuló kampánynak tekintik, holott közismert tény, hogy – bár a falurombolás első áldozata valóban az elárasztott Bözödújfalú (Bezidu Nou) lett – Ceaușescu leginkább nem az erdélyi, hanem a Bukarest környéki falvakat pusztította. Egyes falvak helyébe hatalmas gyárakat szándékoztak építeni, a többi eltüntetett település területéből pedig szántóföldeket kívántak kialakítani azzal az indoklással, hogy Romániában nincs elég szántóföld. A falusiakat többségükben városszéli lakótelepekre telepítették, aminek köszönhetően Bukarestben például a mai napig tyúkólakat lehet látni a panelházak erkélyein. Meg kell jegyeznünk, hogy a falvakon kívül Ceaușescu még a főváros régi központjának kétharmadát is szétzúzta, csak hogy egyik legnagyobb álma – egy modern közigazgatási központ létrehozása – megvalósulhasson. Ugyanakkor valóban folyt Erdélyben is falurombolás. Hargita megyében például a tervek szerint több mint 100 falut szándékoztak eltüntetni.³⁸

Kifejezetten a falvak sorsát érintve Borbély Lászlónak a *Hargita Népe*-ben publikált cikkére lehetne hivatkozni.³⁹ A szerző Hargita megye azon településeinek neveit sorolja fel, amelyeket Ceaușescu el szándékozott tüntetni Románia térképéről. Borbély szerint a megye 236 falujából 122-t ítéltek pusztulásra. Először a hat legkisebb települést (Martonka / Martonca, Cengellér / Țengheleler, Bucsin / Bucin, Sásveres / Șașveres, Hosszúaszó / Hosasău, Szenete, / Senetea), ezeket követően még 34 helységnév került fel erre a listára, melyek közé Kiskadács / Cădăciu Mic, Ége / Ighiu, Árvátfalva / Arvăteni, Kisfalud / Sațu Mic és Kotormány / Cotormani tartozott. További 82 falut „nominális” megsemmisítésre ítéltek. Ez annyit jelentett, hogy neveiket eltüntették a térké-

³⁶ www.greekhelsinki.gr/english/reports/CEDIME-Reports-Minorities-in-Romania.html és BĂRBULESCU–DELETANT–HITCHINS–PAPACOSTEA–POMPILIU, 2002. 438. valamint GAGYI, 1996. 59–63.

³⁷ SÜTŐ, 1990. 52–53.

³⁸ ILLYES, 1982. The Nationality Policy of Romanian People's Republic.

³⁹ BORBÉLY, 1990.

pekről. Ilyen települések voltak például Csikjenőfalva / Ineu, Delne / Delnița, Csomortán / Șoimeni, Atyha / Atia, Pálpataka / Valea lui Pavel, Fenyőkút / Fântâna Brazilor, Ênlaka / Inlăceni, Kisgalambfalva / Porumbenii Mici, Nagysolymos / Șoimușu Mare és Csíkszentlélek / Leliceni. Mégis, még ez a romániai magyar által írt cikk is megemlíti a Bukarest környéki falvak szomorú sorsát.

Még egyszer hangsúlyozom tehát, hogy nézetem szerint a román kormány tevékenysége nem irányult kifejezetten a nemzetiségek ellen. Ellenben teljes bizonyossággal kijelenthetjük, hogy Ceaușescu jórészt saját magának kívánt vele emléket állítani. E tekintetben pedig valóban sikerrel is járt...

Természetesen nem kerülhetjük meg a romániai magyar egyházak 1965 és 1989 közötti helyzetének tárgyalását sem, hiszen a nyelv mellett a vallás az egyik legfőbb különbség – tekintettel a Capotorti-definíció elemeire – az ortodox vagy görög katolikus románok és a római katolikus, református, evangélikus vagy unitárius magyarok között. Az 1965-ös alkotmány 30. cikkében biztosított szabad vallásgyakorlat joga⁴⁰ abszolút fikciónak volt tekinthető mind a magyarok, mind pedig a románok esetében. A tanárok számára a templomba járás munkahelyük biztos elvesztését jelentette. A gyerekeknek vasárnaponként egy külön foglalkozást, ún. *activitată* szerveztek, hogy ne tudjanak misére járni.

A magyar egyház tevékenységének erőteljes korlátozása a teológiai főiskolai növendékek számának alacsony tartásában is megnyilvánult. Az 1980-as évek vége felé a kolozsvári református teológián a hallgatók száma évi 8–9 fős mélypontra zuhant.⁴¹ Ceaușescu a magyar nyelvű egyházi könyvkiadás tevékenységét is korlátozta. A romániai magyar református egyháznak 1945 és 1950 között több mint 30 publikációja volt, az 1957 és 1989 közötti időszakban viszont csak 11 könyvet sikerült kiadnia. Bibliát már 1945-től nem volt szabad megjelentetni, azokat a példányokat viszont, amelyeket a romániai magyar egyház külföldről kapott, vécépapírrá őrlték.⁴² A magyar református egyháznak egészen napjainkig különleges szerep jutott mind Románia, mind Erdély történetében. 1989-ben a temesvári református lelkész, Tőkés László kezdeményezésére indult meg a forradalom, amely a 25 évig fennálló Ceaușescu-rendszer végleges megdöntéséhez vezetett.

Már 1989. december 22-én – a rezsimdöntő forradalom kezdetének napján – létrejött Romániában a Nemzeti Megmentési Front (*Frontul Salvoării Naționale*), amely egy átmeneti kormány szerepét vállalta fel. Programjában többek kö-

---

⁴⁰ *Constituția 1965*. 30. cikk: „Oricine este liber să împărtășească sau nu o credință religioasă. Libertatea exercitării cultului religios este garantată. Cullele religioase se organizează și funcționează liber. Modul de organizare și funcționare a cullelor religioase este reglementat prin lege.”

⁴¹ DIÓSZEGI-R. SÜLE, 1990. 100–107.

⁴² DIÓSZEGI-R. SÜLE, 1990. 100–107.

zött szerepelt az ígéret a nemzeti kisebbségek jogainak betartására.⁴³ Dacára a Front által kilátásba helyezett változásoknak, a romániai magyarság helyzetében nem következett be gyökeres javulás. Sőt, az 1990-ben Marosvásárhelyen lezajlott eseményekből inkább arra lehet következtetni, hogy a román nacionalizmus éppen ekkor kezdte megmutatni igazi arcát. Bizonyítékul elég lehet egy rövid idézet is: *Ázsiába a hunokkal!* – kiabálták a román nacionalista szervezet, a Vatra Românească tagjai.⁴⁴

Az új, 1991-ben megszületett román alkotmány szerint Románia továbbra is nemzetállam maradt. Az egyetlen hivatalos nyelv változatlanul a román, a kisebbségek anyanyelvű állami oktatásról pedig szó sem esik. Az alkotmányban csak annyi olvasható, hogy a kisebbségeknek joguk van a saját nyelvükön történő oktatáshoz; ám ezt a román állam nem biztosítja nekik. Továbbá a nemzetiségeknek csak azzal a feltétellel van joguk saját nemzeti kultúrájuk ápolásához és fejlesztéséhez, hogy ez a folyamat összhangban marad Románia összes állampolgárának alkotmányban kifejtett egyenjogúságával. Az új alkotmány tehát lényegében nem sokat változott – ha egyáltalán változott – a kisebbségek jogait illetően. Ugyanúgy nem tekinti a kisebbségeket kollektív jogalanyoknak, az egyéneknek viszont értelemszerűen nem biztosít olyan jogokat, amelyek közjogi természettel bírnának. Az alkotmány kizárja a pozitív diszkrimináció lehetőségét is a kisebbségekkel szemben, ugyanis az alkotmányozók értelmezésében ez sérti az állampolgári egyenjogúság tételét, vagyis jogellenes állapotot hozna létre. Egyszóval, az új alkotmány épp úgy nem veszi figyelembe Románia nemzetiségi arányait és a nemzetközi kisebbségvédelem normáit, mint 1965-ös elődje.⁴⁵

Utolsó, a romániai magyar kisebbségre vonatkozó dokumentumként az 1996. szeptember 16-án aláírt magyar–román bilaterális szerződést, a két állam ún. alapszerződését vizsgáltam. A dokumentum kötelezi mindkét felet az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló 1995-ös Keretegyezményének betartására. Ezzel együtt mindkét államnak biztosítania kell a területükön élő nemzeti kisebbségek számára többek között a szabad anyanyelvhasználatot, az anyanyelvű állami oktatást, valamint a hagyományaik fejlesztésének lehetőségét.⁴⁶ Természetesen ez a dokumentum sem mentes az ellentmondásoktól. A 15. cikk (1) bekezdés b) pontja szerint a felek egy magasabb, jogi szintre emelik a kisebbségek védelmét és jogi kötelezettségként alkalmazzák több nemzetközi

⁴³ *Comunicatu*, 1989. és NEMZETI MEGMENTÉSI FRONT, 1990.

⁴⁴ *Hangja Népe*, 1990.

⁴⁵ *Constitujia 1991*.

⁴⁶ *Alapszerződés 1996*.

politikai dokumentum előírásait.⁴⁷ Az érintett dokumentumok listáját a bilaterális szerződés melléklete tartalmazza, melynek harmadik pontjában szerepel az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201. (1993) számú ajánlása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez kapcsolódó, a nemzeti kisebbségek jogairól szóló kiegészítő jegyzőkönyvről. Az 1201-es ajánlás megkerülhetetlen volt a szerződés megalkotói számára, hiszen a mai napig is ez a – magában egyébként nem kötelező erejű – dokumentum biztosítja nemzetközi szinten a legkiterjedtebb kisebbségi jogokat. Sőt, egyedülként tartalmaz előírást a kisebbségeket megillető autonómiára.⁴⁸ Azonban fentebb ellentmondásokat említettem, és valóban nagyon kétarcúra sikerült az alapszerződés. A melléklethez csatolt megjegyzés ugyanis leszögezi, hogy a felek szerint az 1201-es ajánlás nem tartalmaz utalást kollektív jogokra, vagy előírást autonómiára.⁴⁹ Az olvasó felteheti a kérdést, hogy a magyar félnek miért volt érdeke belemenni egy olyan megegyezésbe, amely leszögezi, hogy egy dokumentum nem kötelezi a román felet autonómia megadására a magyar kisebbségek számára, miközben enélkül a fenntartás nélkül igenis köteleznék.⁵⁰ 1996-ban Magyarországnak égetően szüksége volt euro-atlanti integrációjának előrehaladásához a román–magyar alapszerződésre. A piac törvényei pedig a diplomáciára is vonatkoznak, és mint tudjuk a nagy kereslet felhajtja a termék árát...

A román állam, és vele együtt Erdély is, már csaknem 15 éve a szabad Európa része. Mindezek ellenére a román–magyar vita tovább folytatódik. Romániában nemzeti kisebbséghez tartozni még mindig azt jelenti, hogy a kisebbségi személy korlátozott a saját kultúrájának keretein belüli fejlődést illetően. És bár ma már egyre kevesebbet lehet azt hallani, hogy „Beszélj románul, mert

---

⁴⁷ „15. cikk (1) b) A fenti bekezdésben foglaltakat nem érintve, a Szerződő Felek, a magyarországi román kisebbség, valamint a romániai magyar kisebbség etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának védelme és fejlesztése céljából jogi kötelezettségként alkalmazzák az ezen személyek jogait meghatározó előírásokat úgy, ahogy azokat az Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet és az Európa Tanács vonatkozó, a jelen Szerződés mellékletében felsorolt dokumentumai tartalmazzák.”

⁴⁸ ET 1201, 1993. 11. cikk: „Azokban a körzetekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek többséget alkotnak, ezen személyeknek jogukban áll, hogy sajátos történelmi és területi helyzetüknek megfelelő és az állam nemzeti törvénykezésével összhangban álló helyi vagy autonóm közigazgatási szervekkel, vagy különleges státussal rendelkezzenek.”

⁴⁹ „A Szerződő Felek egyetértettek abban, hogy az 1201-es ajánlás nem hivatkozik a kollektív jogokra és nem kötelezi a Feleket arra, hogy az említett személyek számára biztosítsák a jogot az etnikai alapú területi autonómia speciális státusára.”

⁵⁰ Hiszen a 15. cikk (1) bek. b) pontja alapján a felek kötelező jogi kötőerővel alkalmazzák a dokumentumot.

román kenyeret eszeli”, a két nemzet közötti különbségek és konfliktusok nehezen halványulnak el.

Napjainkban a román társadalomban egyre gyakrabban hallható az álláspont, hogy a magyarok kiváltságos helyzetben vannak a többségi román nemzettel szemben. Napjaink eseményei folyamatos frusztráció forrását képezik a románok számára, és a mágyarellenes propaganda hosszú évei után viszonylag egyszerűen találják meg a polgárok problémáik okát a nemzeti ellentétekben. A Ceaușescu idejében a „magyar” szót helyettesítő csúf kifejezések (*bozgor* – söpredék, *banghină* – hazátlan) ezért is vannak még használatban napjainkban is. A szélsőjobboldali, Corneliu Vadim Tudor vezette Partidul România Mare nacionalista programja a homogén nemzetállam elméletének egyik legbefolyásosabb hirdetője.

2004. május 1-én tíz új tagállammal bővült az Európai Unió, köztük a Magyar Köztársasággal. 2007-ben valószínűleg Románia is csatlakozni fog a szervezethez. Az Erdélyt Magyarországtól elválasztó határ – kétségtelenül nem mindenki öröme – gyakorlatilag elveszti jelentőségét. Van-e esély arra, hogy a határok elhomályosulásával együtt a lassan öröknek tűnő kisebbségi problémák is eltűnjenek? S vajon el fogunk-e jutni egy olyan pillanathoz, amikor az olyan jelzavak, mint „Vesszen Trianon!” értelmetlenné válnak?

Irodalomjegyzék

I. Források

I.1. Alkotmányok, egyéb dokumentumok:

Alapszerződés

- 1996 Szerződés a Magyar Köztársaság és Románia között a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról In: www.htmh.hu/dokumentumok/asz-ro-h.htm

Constituția

- 1948 Constituția Republicii Populare Române. In: *Monitorul Oficial* p. I, nr. 87 bis, 13. 04. 1948, București.
- 1952 Constituția Republicii Populare Române. In: *Buletinul Oficial* nr. 1, 27.09.1952, București.

Constituția

- 1965 Constituția Republicii Socialiste Române. In: *Buletinul Oficial* nr. 2, 21. 08.1965, București.
- 1991 *Constituția României*. București, Editura Lumina Lex, 1994.

Comunicatul

- 1989 Comunicatul Către Țara al Consiliului Frontului Salvării Naționale. In: *Monitorul Oficial al României* nr. 1, 22. 12.1989, București.

ET 1201

- 1993 Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201. sz. ajánlása. In: *Kisebbségvédelem és a nemzetközi szervezetek*. Szerk.: BÍRÓ Anna-Mária. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002. 232–238.

Konstytucja

- 1978 *Konstytucja Socjalistycznej Republiki Rumunii*. Ford. Stanisław Gebethner. Warszawa, Instytut Państwa i Prawa PAN, 1978.

Legea

- 1974 Legea Privind Ocrotirea Patrimoniului Cultural Național al Republicii Socialiste România 1974/63. In: *Buletinul Oficial* nr. 137, 02. 11.1974.

Sajtó:

BORBÉLY

- 1990 BORBÉLY László: Elorzott falunevek. In: *Hargita Népe* (1990. jan. 11.)

GÁLFALVI

- 1990 GÁLFALVI Sándor: Anyanyelvi oktatásunk védelmében. In: *Hargita Népe* (1990. jan. 3.)

Hargita

- 1986 *Hargita* (1986. nov. 27.)
- 1989 *Hargita* (1989. jan. 20.)

Hargita Népe

- 1990 *Hargita Népe* (1990. febr. 16.)

Nemzeti Megmentési Front

1990 A Nemzeti Megmentési Front nyilatkozata a romániai nemzeti kisebbségek jogairól. In: *Hargita Népe* (1990. jan. 7.)

Scânteia

1968 *Scânteia* (1968. febr. 16.)

Internetes források:

www.cimec.ro/Istorie/Unire/alba.htm

www.coe.fr/eng/legaltext/157e.htm

http://domino.kappa.ro/guvern/constitutia_e.html

www.greekhelsinki.gr/english/reports/CEDIME-Reports-Minorities-in-Romania.html

Szakirodalom

BĂRBULESCU–DELETANT–HITCHINS–PAPACOSTEA–POMPILIU

2002 BĂRBULESCU, Mihai–DELETANT, Dennis–HITCHINS, Keith–PAPACOSTEA, Șerban–POMPILIU, Teodor: *Istoria României*. București, Editura Corint, 2002.

BÍRÓ

2002 *Kisebbségvédelem és a nemzetközi szervezetek*. Szerk.: BÍRÓ Anna-Mária. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002.

CAPOTORTI

1979 CAPOTORTI, Francesco: *Study on the Rights on Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. UN-Doc. 4/Sub.2/384. New York, 1979.

DIÓSZEGI–R. SÜLE

1990 *Hetven év: A romániai magyarság története 1919–1989*. Szerk.: DIÓSZEGI László–R. SÜLE Andrea. Budapest, Magyarországi Intézet, 1990.

GAGYI

- 1996 *Egy más mellett élés. A magyar–román, magyar–cigány kapcsolatokról.* Szerk.: GAGYI József. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 1996.

ILLYES

- 1982 ILLYES, Elemer: *National Minorities in Romania: Change in Transylvania.* New York, Columbia University Press, 1982. (*East European Monographs*, 112.)

PAPP KINCSES

- 2002 PAPP KINCSES Emese: *Virrassz velem.* Csíkszereda, Hargita Kiadóhivatal, 2002.

PÉNTEK

- 2004 PÉNTEK János: *Anyanyelv és oktatás.* Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2004.

POMJÁNEK–VARGYAS–ZSIGMOND

- 2004 POMJÁNEK Béla–VARGYAS Antal–ZSIGMOND Enikő: *Hargita megye: Úti-könyv.* Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2004.

R. SÚLE

- 1990 R. SÚLE Andrea: Terület- és településrendezési tervek Romániában
In: *Regio* (1990) 1. sz. 31–43.

SÜTŐ

- 1990 SÜTŐ András: *Naplójegyzetek.* Bukarest, Romániai Magyar Szó, 1990.

VOGEL

- 2001 VOGEL Sándor: *Európai kisebbségvédelem. Erdélyi nemzetiségpolitikák.* Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2001.